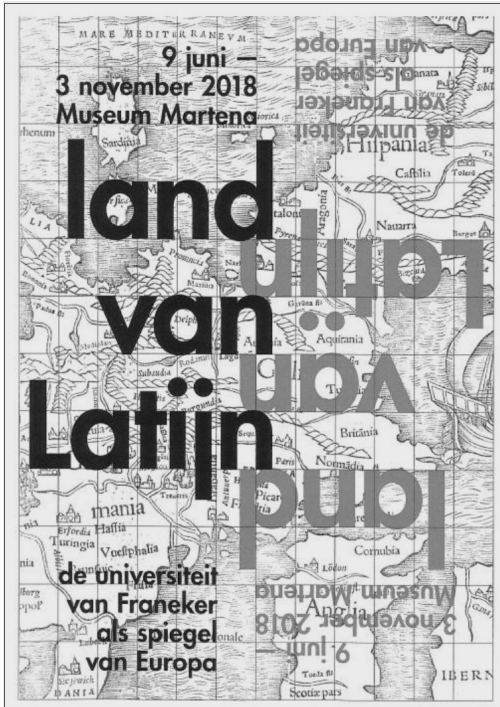

Novum

Latinország.

Különleges kiállítás az egykori franekeri egyetemről*

2018-ban Leeuwarden (frízül: Ljouwert) volt Európa kulturális fővárosa. Ennek keretén belül Frízföld (Fryslân) tizenegy városában olyan kulturális események kerültek megrendezésre, amelyek a fríz kulturális élet múltjának és jelenének színe-javát mutatták be az érdeklődőknek.

A rendezvények keretében a franekeri Museum Martenában, amely az ősi Martena Stinsben található, az egykori egyetemről szóló kiállítás nyitotta meg kapuit *Latinország: a Franekeri Egyetem, Európa tükré* címmel. A cím az akkoriban közös tudományos nyelvre, a latinra utal, amely az egész Európából ideseregülő diákok számára nyújtott lehetőséget egyetemi tanulmányok folytatására.

Ismeretes, hogy a franekeri fríz egyetem 1585. július 29-én a város szívében álló templomban, a Martini Kerkben tartott ünnepség alkalmával nyitotta meg kapuit.¹ Az egyetem egy korábbi kolostor (Kruisherenklooster) épületében rendezkedett be, ahol 1811-es megszűnéséig működött. Az egyetemet a francia császárnak, Napóleonnak, Hollandia akkori urának rendelete értelmében szüntették meg. Ezzel vége szakadt annak a dicső korszaknak, amely alatt szerte Európából özönlöttek diákok ezrei Frízföldre, hogy Franekerben, ebben a féltreosó kisvárosban folytassanak egyetemi tanulmányokat.

Csak a történelmi Magyarország területéről több mint 1200 diák tanult itt, akiknek neve hivatalosan is bekerült a franekeri *Album Studiosorum*ba. Ez a szám messze felülmúlja az akkori Egyesült Tartományok más egyetemein tanult magyar

* Az itt közölt írás a *Gerundium. Egyetemtörténeti Közlemények* (Debrecen), 2019/1. számának 145–150. oldalán jelent meg. Ezúton is köszönetet mondunk dr. Dsc. Bitskey István nyugalmazott egyetemi tanárnak, a *Gerundium* főszerkesztőjének, hogy hozzájárult e beszámoló másodközléséhez.

¹ A Franekeri Egyetem történetéről ld. Sluis, Jacob van: *De Academie van Vriesland. Geschiedenis van de Academie en het Athenaeum te Franeker, 1585–1843*. Bornmeer, Gorredijk 2015.

diákok számát. A magyar diákok Franekerben filozófiai, teológiai és/vagy orvostudományi tanulmányokat folytattak, ugyanis protestánsokként nem nyílt lehetőségük erre hazájukban. A beiratkozottakon kívül még számos magyar látogatta meg utazásai során a fríz egyetemi várost, hogy leveleket kézbesítsenek itt tanuló honfitársaiknak, vagy hogy otthonról küldött pénzküldeményeket adjanak át nekik.²

A szóban forgó kiállítást 2018. június 8-án, pénteken nyitották meg a Museum Martenában. A szervezők két teremben helyezték el a kiállítás anyagát. A nagyobbik teremben egy monumentális könyvszekrény volt látható, amelyet az egykori egyetem könyvtárának régi könyveivel raktak tele. A könyvek és egyéb kiállított tárgyak az egykori Fríz Tartományi Könyvtár állományából és a Fríz Levéltárból származnak (ma a Fríz Történelmi és Irodalmi Centrum, a „Tresoar” állományába tartoznak), ahova az egyetemi könyvtár anyagát a 19. század közepén helyezték el egy királyi rendelet értelmében. A két kulturális intézmény kitűnő együttműködésének köszönhetően a könyvek most visszakerülhettek egy kis időre Franekerbe.

A kisebb teremben elsősorban a 17. század közepén Franekerben járt magyar diákok népes csoportjának emlékeivel találkozhattunk, miközben a terem falairól olyan egykori professzorok portréi tekintettek le ránk, akik akkoriban többek között görögöt, latint, hébert, filozófiát, teológiát, jog- és orvostudományt oktattak. A terem bejáratánál egy magyar kálvinista diák, egy peregrinus életnagyságú ábrázolását láthattuk.

A terem közepén egy nagy vitrin állt. Ebben több olyan kiállítási tárgyat is meg lehetett tekinteni, amely szemléletesen mutatta be Franeker és Magyarország tör-

² A Franekeri Egyetemen tanult magyar diákokról vö. Postma, Ferenc: De Hongaren en het onderwijs aan de Friese universiteit te Franeker. In: *Acta Neerlandica* 10. (2015), 33–80.

ténelmi kapcsolatát. Itt kapott helyet az erdélyi diák, Igaz Kálmán (Colomannus) költeménye, amelyet Laurentius Banck professzor beiktatásának alkalmából írt 1647-ben. A költeményt megtalálhatjuk az *Applausus academici* című kötetben is.³ Emellett egy siratóverseket tartalmazó *Lacrymae* című kötetet is láthattunk, amely az erdélyi orvostanhallgató, Némethi István (Stephanus) 1654-ben bekövetkezett franekeri halála alkalmából jelent meg.⁴

A látogató ugyanitt csodálhatta meg a szintén erdélyi teológus, Gidófalvi Balázs (Basilius) 1635-ös ékes sorait, amelyeket a Franekeri Egyetem egykori titkárának, Hessel Dominicus Coumans-nak *Album Amicorum*ába jegyzett be.⁵ Nem hiányozhatott a sorból az 1658-ban Franekerben elhunyt sárospataki teológus, N. Szepesi János (Johannes) gondosan feljegyzett végrendelete sem az egyetem *Acta*-jából,⁶ valamint az a fénykép sem, amely ennek az elhunyt diáknak sírjáról készült a franekeri Martini Kerkben.

Míg az eddig említett kiállítási tárgyak mind a „Tresoar”-ból származtak, a magyar vitrin többi része a mi történelmi magángyűjteményünk részét képezte, mint például a franekeri professzor, idősebb Campegius Vitringa két műve: *Typus theologiae practicae, sive de vita spirituali ejusque affectionibus commentatio* (Franeker, 1716), amelyet az előlapon található bejegyzés tanúsága szerint az erdélyi P. Szathmári György (Georgius) diák vásárolt Franekerben 1717-ben, s amelynek magyar fordítása *Lelki élet* címmel jelent meg még Vitringa életében (Odera-Frankfurt, 1722).⁷

A kiállítóvitrin legérdekesebb darabja az I. Lipót császár és magyar király által kiállított nemesi oklevél volt. Az oklevelet 1703 februárjában küldte Bécsből a fríz jogász és költő dr. Paulus van Ghemmenich részére, amellyel a magyar nemesek közé emelte őt. Maga az oklevél egy színes, díszített, 20 oldalas könyvszerű dokumentum, amelyet pergamenre írtak, vörös bársonyba kötöttek, és császári, illetve királyi pecséttel láttak el. A pecséteket kerek diófadoboz, az

³ *Applausus academici* (1647) – M/1647. 2. Vö. Postma, Ferenc – Sluis, Jacob van: *Auditorium Academiae Franekerensis. Bibliographie der Reden, Disputationen und Gelegenheitsdruckwerke der Universität und des Athenäums in Franeker 1585–1843*. Fryske Akademy, Leeuwarden 1995, 521.

⁴ Ld. *Lacrymae* (1654). In: Postma, Ferenc – Sluis, Jacob van: *i. m.* 525. M/1654. 1.

⁵ Gidófalvi bejegyzéséről (1635) ld. Graaf, G. Henk van de „Cum Deo”. Magyar peregrinuskok bejegyzései franekeri album amicorumokban. In: Balázs Mihály – Font Zsuzsa – Keserű Gizella – Ötvös Péter (szerk.): *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35. József Attila Tudományegyetem Régi magyar irodalom tanszéke, Szeged 1997, (117–133) 122.

⁶ Johannes N. Szepesi (1658) végrendeletéről ld. Postma, Ferenc: *Das Testament des verstorbenen ungarischen Studenten Johannes/János N. Szepesi (Franeker, den 28. April 1658) und die erfreuliche Entdeckung von etlichen Büchern aus seinem Nachlass*. In: *Sárospataki Füzetek* 21. (2017/2), 145–166.

⁷ Vitringa *Typus theologiae practicae, sive de vita spirituali ejusque affectionibus commentatio* című könyvéről (1716) ld. Postma, Ferenc – Sluis, Jacob van: *i. m.* 251. 91/1716. 1. A könyv holland, francia, német és magyar fordításban is megjelent. Az angol fordításon jelenleg Charles K. Telfer professzor dolgozik Californiában.

egész oklevelet pedig cink-ólom ládika védi. A kitüntetést ebben a ládikában küldték el a nemesi rangra emelt tulajdonosnak.⁸

A nemesi oklevél adományozásának oka az volt, hogy Van Ghemmenich latin nyelven, *Epaeneticum invictissimo heroi Josepho I-mo sacrum* címmel írt dicsőítő költeményt Lipót legidősebb fiához, I. Józsefhez, a későbbi (1687-től) magyar királyhoz, aki a spanyol örökösödési háború idején, 1702 szeptemberében foglalta el Landaut a franciáktól. Ezek után Van Ghemmenich „Equus auratus reg-

⁸ Paulus van Ghemmenich Franekerből származott, ahol jogi tanulmányokat folytatott, majd 1679-ben doktorált a híres franeker professzornál, Ulricus Hubernél. Ugyanebben az évben kezdte el ügyvédi működését Leeuwardenben. Összegyűjtött művei (versei) először 1746-ban jelentek meg Leeuwardenben *Carmen jocoserium [...] necnon Carmina miscellanea* címmel, amelyet munkatársa és csodálója Joannes Sande adott ki. A második kiadás ugyanitt jelent meg 1766-ban. Ebben található a 120–127. oldalon az I. Józsefnek írt költemény *Gratulatio ad heroem invictissimum Josephum* címmel, majd ennek a Van Ghemmenich másik munkatársa, W. Dotingh által készített holland fordítása. Ugyanebben olvasható az I. Lipótnak írt költemény, a *Gratiarum actio ad Leopoldum* (182–185. old.), valamint a III. Károlyhoz írt vers: *Euphemia ad [...] Carolum III* (186–189. old.). Ugyanebben a kötetben található a Sande Van Ghemmenich halálára írt siratóverse is: *Traanen gestort op de Lykbus* (220–222. old.). Az első kiadás (R. J. Noordbeek, 1746) előszavában megemlíti Van Ghemmenich magyar nemesi oklevelét is, amely a leírás szerint az örökösöknél található Haarlemben („ab Heredibus Viri Nobilissimi Harlemi servatur”). Ugyanezt találjuk a második kiadásban is („nyomtatott H. A. de Chalmot nyomdájában”, 1766-ban). A nemesi oklevelet mellékleteivel együtt 2000-ben vásároltuk meg Haarlemben, mint „Hungaricum”-ot egy régi ház berendezésének felszámolásakor. Az érdeklődő közönség most láthatta először a nemesi oklevelet itt Franekerben.

ni Hungariae”-nak nevezhette magát, ezt pedig Lipótnak egy újabb latin nyelvű, dicsőítő költeményben köszönte meg: *Gratiarum actio ad Leopoldum [...], cum [...] autorem nobilitate equestri et laurea caesarea donasset et honorasset.*

A vitrin közepén tehát az I. Lipót, valamint a bécsi udvar legmagasabb rangú magyar képviselője, Kollonich Lipót bíboros által aláírt nemesi oklevelet lehetett látni a hozzá tartozó pecséteket rejtő dobozzal, az ólom-cink ládikával, a két latin nyelvű vers kéziratával, valamint egy kézzel írott, holland nyelvű fordítással.

Van Ghemmenich utóbb is nagy rokonszenvvel kísérte figyelemmel a bécsi politikát, és további dicsőítő verseket írt I. Lipót fiatalabbik fiához, III. Károlyhoz is: *Euphemia ad serenissimum ac potentissimum Carolem III [...], archiducem Austriae.* A vers egyik sárga selyemre nyomtatott példányát a vitrin aljába helyezték. Ezt a leeuwardeni nyomdász, Johannes Scheverstein készítette 1703-ban. Ettől jobbra, illetve balra két Van Ghemmenich haláláról megemlékező, 1704-ben megjelent verset állítottak ki. Az egyiket Joannes Sande jogász írta (*Traanen gestort op de Lykbus*), a másik a leeuwardeni latin iskola rektorának, Isaacus Valckenaer szerzeménye, amelyben a költő Van Ghemmenich-et „Poëta felicissimus”-nak nevezi. Ezt a verset is selyemre nyomtatták, Leeuwardenben, Hero Nauta nyomdájában.

A fríz származású magyar nemes Van Ghemmenich 1704 októberében hunyt el Leeuwardenben, de Franekerben, a Martini Kerkben temették el a mai napig létező családi sírboltba.

A Museum Martena kiállítása 2018. november 4-én zárta be kapuit. Frízföldről és távolabbi tájakról is több mint 5000 látogatót vonzott. A 2018-as év nemcsak Franeker lakóinak, hanem Leeuwarden és egész „Fryslân” számára is a kulturális élet kiemelkedő momentumuma volt.

Postma Ferenc

Hollandból fordította

Pusztai Gábor tanszékvezető

(Debreceni Egyetem, Nderlandisztika Tanszék)

Fotók: Haye Bijlstra